

FORTIFICAȚII DACICE ÎN CLISURA DUNĂRII (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

Prin Clisură se înțelege sectorul transmontan al Dunării cuprins între Baziaș și Dudașu-Schelei, pe o lungime de 136 km. Între kilometrii fluviali 1048-941 alternează o serie de bazine (Liubcova, Sichevița, Svinița, Milanovać, Dubova-Ogradena, Orșova-Bahna) cu sectoare înguste, strâmtoni sau defilee (Pescari-Camenita, Berzasca-Greben, Cazanele Mari, Cazanele Mici, Gura Bahnei, până la depresiunea Turnu Severin-Comănești). În rândurile următoare nu mă voi referi la Clisura Dunării luată ca întreg, ci doar la porțiunea cuprinsă în județul Caraș-Severin.

Această zonă este locuită din cele mai vechi timpuri, datorită condițiilor specifice pe care le oferă. Descoperiri arheologice aparținând întregii epoci preistorice au fost făcute pe întreg perimetrul Clisurii (Gornea, Climente I și II, Pescari-Svinița, Dubova, Schela-Cladovei, Liubcova, Moldova etc.). În epoca bronzului se constată o locuire intensă a acestei zone, dovedită de numeroasele depozite de bronzuri și așezări datate în această epocă (Moldova Veche, Gornea, Sichevița, Svinița etc.)¹.

Sudul Banatului, și în special Clisura, prezintă o importanță deosebită, atât din punct de vedere economic, cât și politico-militar. Artera dunăreană este o axă europeană a comerțului. Începând cu secolul al II-lea calea comerțului cu Italia, ce mergea pe râul Sava, apoi prin Banat spre M-ții Orăștiei, sau pe Dunăre până la vărsarea Oltului, urmând cursul acestui râu în amonte până în zonele intracarpate, crește în importanță, concurând vechile drumuri comerciale dinspre Pontul Euxin².

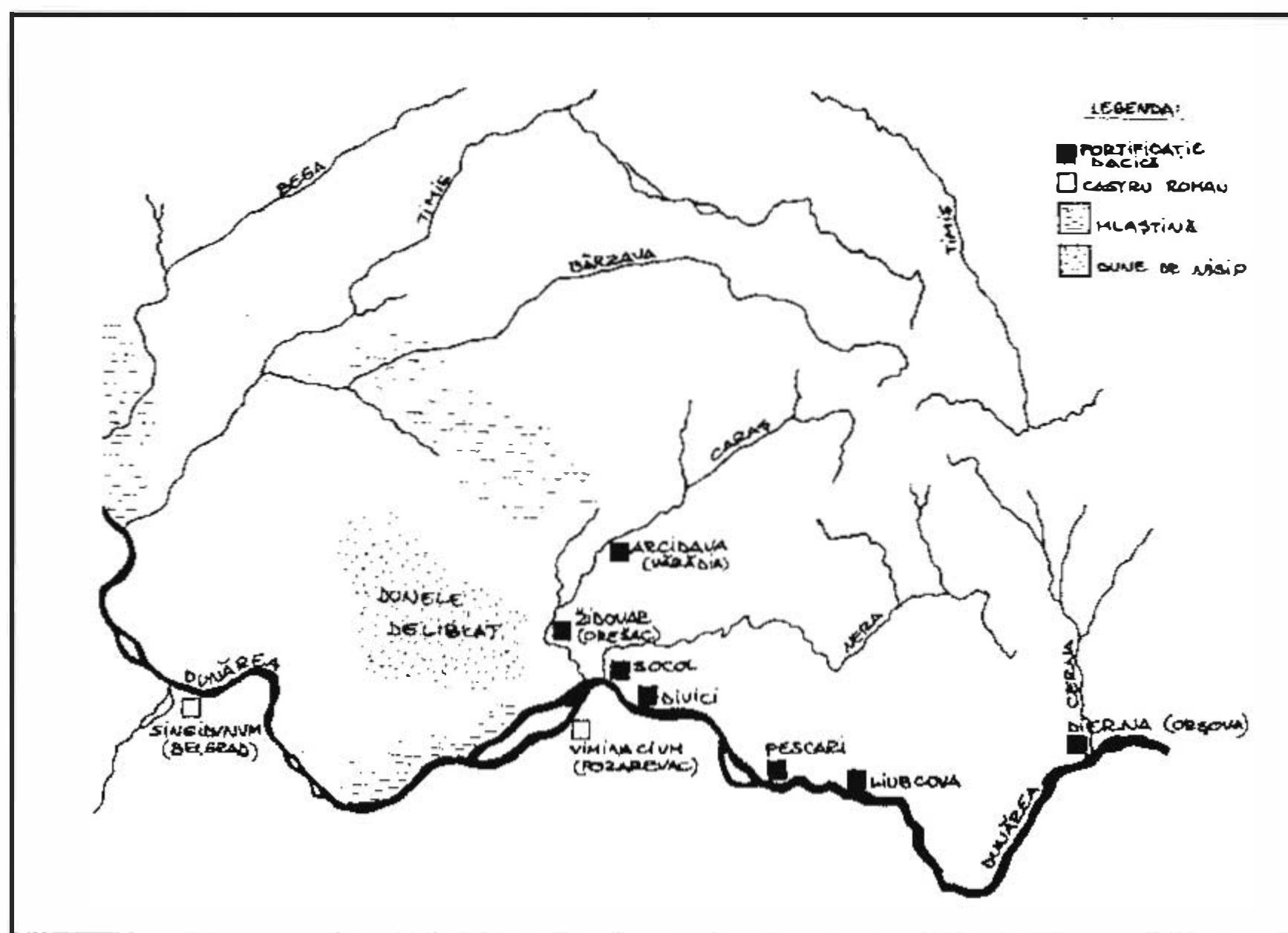

Fig. 1. Sudul Banatului

O primă menționare a unor evenimente militare în această zonă, după opinia lui Fl. Medeleț, ar fi făcută de Arrian în *Anabasis Alexandri*, expediția lui Alexandru Macedon din 335 î. Hr. la nordul Dunării, având loc în zona Porților de Fier³.

¹ Mărghitan 1979, *passim*.

² Daicoviciu 1972, 133.

³ Medeleț 1982, 20-21.

Existența fortificațiilor sau a așezărilor întărite de la Kuvin, Židovar, Socol, Pescari, Liubcova, ar putea plasa în această zonă formațiunea lui Cotiso, ai cărui daci atacau zonele sud-dunărene ori de câte ori fluviul îngheța⁴.

Primele așezări întărite artificial apar la sfârșitul secolului al III-lea- începutul secolului al II-lea î.Hr., la Stânca Liubcovei, Pescari-”Culă” și Socol-”Palancki Breg”⁵. Cauzele apariției acestor fortificații sunt legate de progresul general al comunităților dacice, dar și de stabilirea scordiscilor la confluența Dunării cu Sava (începutul secolului al III-lea î.Hr.)⁶. Chiar dacă de cele mai multe ori relațiile dacilor cu aceștia au fost de alianță⁷, totuși au existat și momente de tensiune și chiar conflict deschis, din care dacii au ieșit învingători⁸.

În timpul lui Burebista, în sud-vest funcționau fortificațiile de la Liubcova, Pescari și Židovar (Serbia). Ele supravegheau accesul dinspre Dunăre spre depresiunea Almajului și culoarul Timișului⁹, împiedicând pătrunderea spre zonele miniere din sudul Banatului, bogate în cupru, fier și aur aluvionar (Ciclova, Sasca Montană, Moldova Nouă, Borșa, Oravița, Bolovaștina, Slatina-Timiș, Văliug etc.)¹⁰.

Pe teritoriul județului Caraș-Severin se întâlnesc două tipuri de fortificații: așezări întărite la Socol, Pescari și Liubcova și o cetate la Divici. Din păcate așezarea de la Socol nu a fost săpată până în prezent, iar cea de la Pescari este distrusă în mare parte de cetatea medievală Sf. Ladislau. Așezarea fortificată de la Pescari¹¹ este situată pe un promontoriu stâncos numit ”Culă”, ce domină valea Dunării la intrarea în Cazane, de la o înălțime de 40 m. Apărată la sud și vest de pante abrupte aproape inexpugnabile; în partea de nord legătura cu restul masivului deluros a fost tăiată de un șanț săpat în stânca masivă, adânc de 6 m și lat de 10 m, ce putea fi săpat în perioada dacică¹². Prezintă două nivele (faze) de fortificare, primul datat II î.Hr., constă într-o palisadă dublă, asemănătoare celei de la Costești¹³. A doua fază de fortificare a fost datată larg într sec. II î.Hr.-I d.Hr. și prezintă tot o palisadă din lemn. Ambele faze sunt marcate de puternice nivele de arsură ce dovedesc sfârșitul violent al așezării. Analiza tipologică a ceramicii permite o paralelizare cu ambele faze de la Stânca Liubcovei¹⁴.

Așezarea fortificată de la Stânca Liubcovei¹⁵ semnalată încă din secolul trecut, este situată și ea pe un promontoriu stâncos orientat aproximativ pe axa nord-sud. Este un platou de formă ovală apărat din trei părți de pante abrupte, iar spre nord accesul este barat de un șanț și un val de pământ vizibil la suprafața terenului. Sub așezarea dacică s-a descoperit un strat de cultură aparținând epocii bronzului, cultura Vatina-Gârla Mare. Perioada dacică prezintă două nivele. Primul nivel este datat pe baza analizei tipologice a ceramicii la sfârșitul sec. II î.Hr. Începutul sec. I d.Hr. Capul de serie tipologică este vasul butoi, la care se adaugă și existența masivă a proeminențelor apucături și a butonilor dreptunghiulari¹⁶. S-a făcut și o datare pe baza obiectelor de metal (fibulă de bronz de tip *Strpče*, una dintre cele mai târzii apariții ale acestui tip, o brățară torsadată din fier și bronz datată în sec. II î.Hr., o piesă de centură celtică, varianta germanică, datată la mijlocul sec. II î.Hr.), ce confirmă cronologia pe baza ceramicii¹⁷. În această perioadă valul de pământ existent din epoca bronzului a fost mărit, iar pe latura sa nordică a fost

⁴ Matei, Uzum 1973; Florus. *Epitome*, II, 28, 18.

⁵ Gumă 1992, 39.

⁶ Gumă 1992, 39.

⁷ Strabo. *Geographia*, VII, 5, 2; cf. Crișan 1975, 226.

⁸ Crișan 1975, 226-227.

⁹ Glodariu 1982.

¹⁰ Mărghitan 1979, 112; Benca 1996, 42-43.

¹¹ Matei, Uzum, 1973; Medeleț 1971, 465-467; Gumă 1992.

¹² Medeleț și colab. 1971, 465.

¹³ Matei, Uzum 1973, 144 (nota5).

¹⁴ Gumă, 1992, 40.

¹⁵ Gumă 1977, 69-103.

¹⁶ Gumă 1977, 69-103.

¹⁷ Gumă, Rustoiu, 1997.

amenajată o terasă de luptă pietruită. Foarte probabil că exista și o palisadă de lemn, dar în săpătură nu au fost surprinse decât două sau trei gropi de stâlp. În a doua fază șanțul a fost adâncit iar pe coama valului a fost construit un zid cu paramenți din piatră nefasonată legată cu lut, iar *emplectonul* era din piatră mărunță și pământ bătut. Pe exterior zidul era susținut de bârne pe fiecare latură. Acest sprijin era necesar în lipsa bânelor transversale care ar fi unit paramenții pe interior. Această a doua fază a fost datată, conform ceramicii, între sec. I î.Hr.- I d.Hr. În acest nivel apare și ceramică romană de import. Datarea după obiectele de metal (fibulă de bronz, cerceș, pandantiv de argint, fragmente de *fibule linguriță*), indică tot o perioadă cuprinsă între sec. I î.Hr.- I d.Hr.¹⁸. Această așezare a fost locuită permanent între secolele III î.Hr.- I d.Hr., ultima fază a fortificației fiind mai mult o refacere și întărire a celei vechi, probabil în timpul lui Burebista¹⁹. Și aici nivelul de arsură dovedește un sfârșit violent.

Fortificațiile de la Stânca Liubcovei și Pescari- "Culă", cărora, după observații de teren Marian Gumă le-o adaugă și pe cea de la Socol- "Palanki Breg", se înscriu în fortificațiile de tip "parament barat".

Distrugerea acestor fortificații se pare că a avut loc în timpul domniei lui Augustus, când au fost organizate o serie de campanii de pedepsire a dacilor, ca cea a lui Cornelius Lentulus²⁰; dar nu este exclusă existența și funcționarea lor la începutul războaielor cu Decebal²¹.

Cel mai important complex arheologic din sudul Banatului este cetatea de la Divici²², care se impune atât prin suprafață cât și prin amploarea construcțiilor. Acest complex este alcătuit din cetatea de pe dealul "Grad", așezarea civilă de pe poalele acestui deal, parțial inundată de Dunăre, și terasele artificiale săpate în dealul de lângă cetate.

Cetatea proptiu-zisă (descoperită abia în 1985), este situată pe un promontoriu de formă dreptunghiulară de 7000 m², orientat pe axa nord-sud, ce domină valea Dunării între Baziaș și Moldova Nouă, controlând și un întins sector la sud de Dunăre pe o rază de 20 km. Este compusă dintr-un platou superior unde se întâlnesc principalele elemente de fortificare (o adevărată acropolă) și trei terase succesive, dintre care cel puțin una a fost amenajată artificial. Promontoriul prezintă lucrări de fortificație pe latura de nord-vest, celelalte laturi fiind destul de bine protejate de pantele abrupte. Cetatea este legată printr-o șa cu un deal puțin mai înalt (unde se află alte terase). Șaua de legătură este secționată de două șanțuri de apărare, unul de 6m, iar celălalt de 10 m lățime, între ele fiind ridicat un val de pământ. Accesul spre această șa este împiedecat de 3 valuri de pământ dispuse la 50 m distanță unul față de celălalt, pe culmea dealului, formând un sistem de apărare în adâncime.

Cetatea de la Divici prezintă trei etape mari de locuire și fortificare. În prima etapă era fortificată cu un val de pământ prevăzut cu palisadă. Datorită lipsei de dovezi materiale (cauzate de stadiul cercetărilor) această etapă nu poate fi încadrată cronologic. S-a încercat o datare provizorie pe baza unei fibule La Tène mijlociu, la sfârșitul secolului al II-lea î.Hr. începutul sec. I î.Hr.²³. A doua etapă este datată în sec. I î.Hr. pe baza unor piese metalice: piese de la o strecurătoare romană, un fragment de paftă și un denar republican roman din sec. I î.Hr.²⁴. În această etapă este amenajată o mare parte a promotoriului cu terasări succesive de lut sprijinite pe paramenți de piatră.

Latura nord-vestică a fost apărată printr-un zid de piatră fasonată, legată cu lut, *emplecton* din piatră și pământ. Acest zid avea o grosime de 2,20 m și nu avea în interior borne transversale. Tot din această fază datează și un turn-locuință cu parter din piatră și etaj din cărămidă slab arsă. Această fortificație a suferit o distrugere violentă, turnul nemaifind refăcut ulterior.

¹⁸ Gumă, Rustoiu 1997.

¹⁹ Gumă 1977, 100.

²⁰ Matei-Uzum 1973, 144; Gumă 1977, 69-103.

²¹ Matei, Uzum 1973, 144; Glodariu 1982, 28

²² Gumă și colab. 1987; Gumă, 1992.

²³ Gumă, Rustoiu 1997.

²⁴ Gumă, Rustoiu 1997.

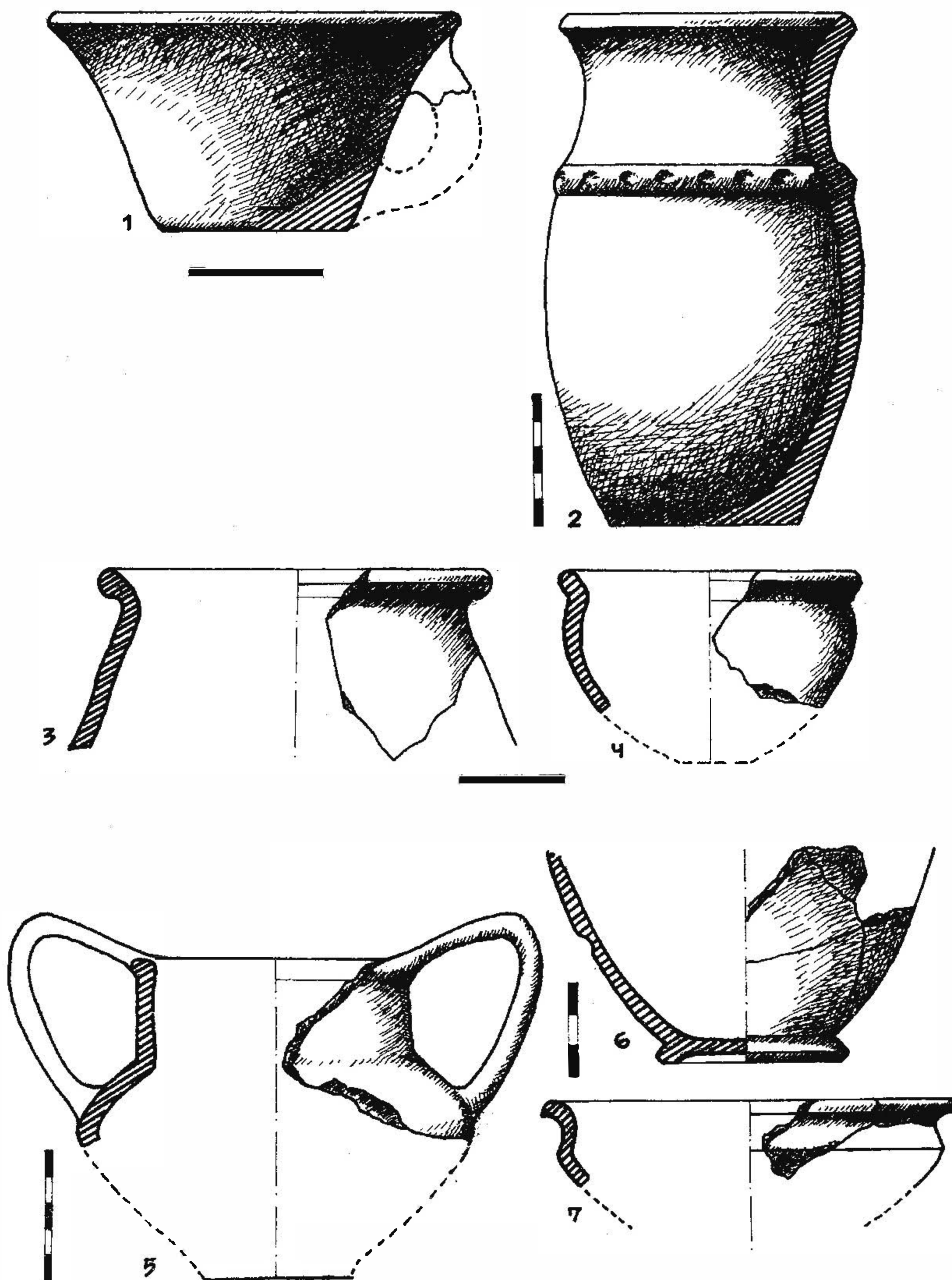

Fig.2. Ceramică dacică lucrată cu mâna (1-4) și la roată (5-7)
folosită la datarea nivelelor de la Cetatea "Grad" - Divici (după M. Gumă)

Sistemul defensiv în această etapă era completat de un zid de sprijin ce delimita terasa mijlocie de terasa inferioară, zid construit din piatră fasonată la exterior. Acest zid se termina cu un alt turn de piatră, sub care se afla o cisternă cu tavan boltit, construită din blocuri de calcar calcinat²⁵.

Ultima etapă, al treilea nivel de locuire și fortificare, este faza de maximă dezvoltare. Este încadrată cronologic în sec. I d.Hr. pe baza fibulelor puternic profilate, datate în prima jumătate a sec. I d.Hr., o nicovală celtică²⁶, o fibulă *ancisa*, o plăcuță de centură de la mijlocul sec. I sau din a doua jumătate a secolului și un *as post Germanicus*, emis de Caligula în anul 40-41 d.Hr.²⁷.

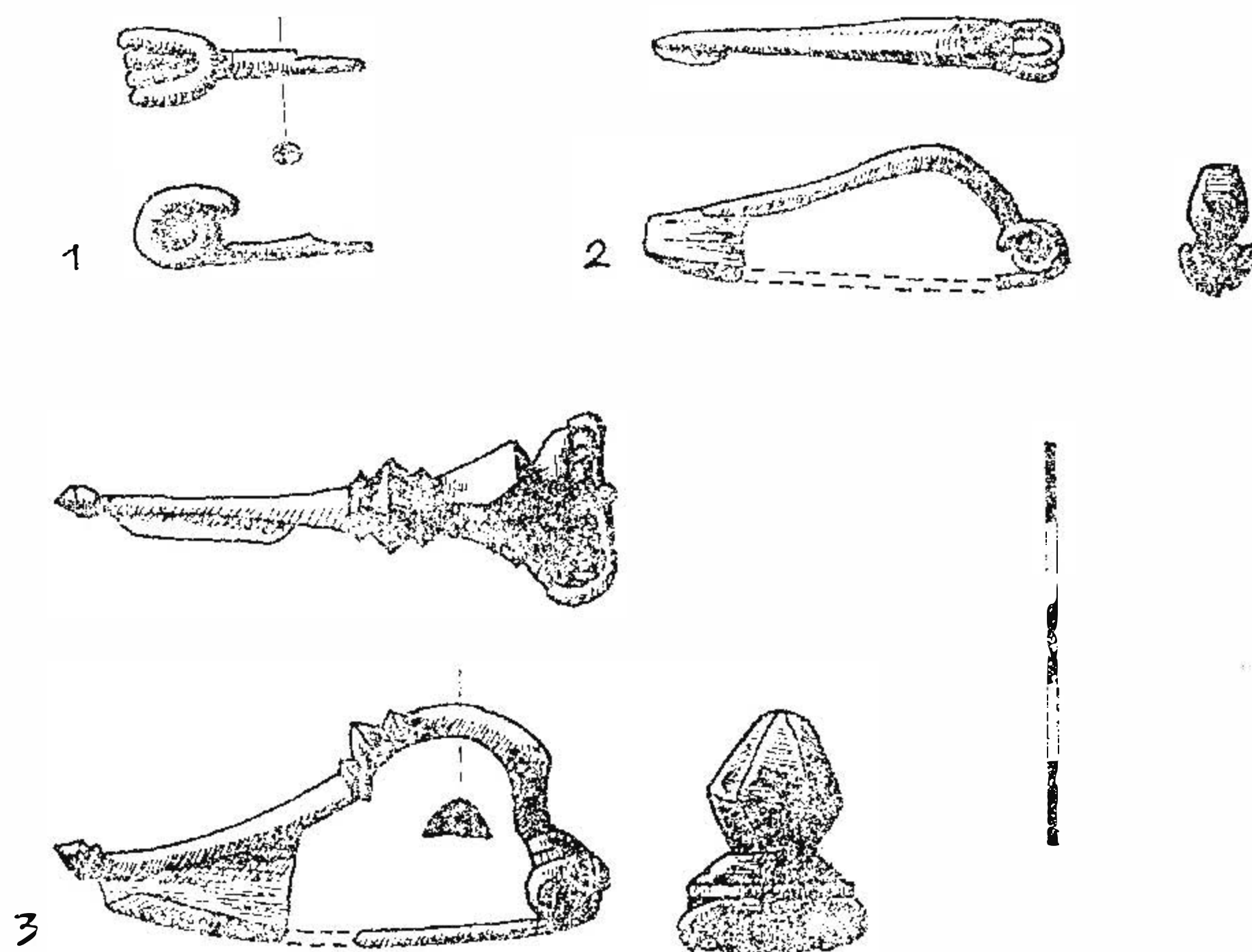

Fig.3. Obiecte din bronz. din nivelul II (1-2) și III (3) de la Cetatea "Grad"-Divici (după M. Gumă)

Acum este refăcut zidul din faza anterioară și a fost construit încă un zid pe latura nord-estică. Acest zid este cel mai puternic, gros de 3,60 m, avea paramenții realizați din piatră fasonată la exterior, legată cu lut și îmbinată un sistemul "*opus incertum*". Emplectonul era realizat din bucăți de stâncă în amestec cu lut bine tasat. Nici în acest zid nu au fost surprinse bârne transversale, dar el era sprijinit de bârne masive înfipte în pământ din 2 în 2 m (întocmai ca și la Stâncea Liubebovei). Elementul central al acestei faze de fortificare este turnul locuință, construit între cele două ziduri, legat de cel nou, iar între el și zidul vechi refăcut existând un spațiu de 3-4 m, foarte probabil locul unei porți. Turnul are formă pătrată, cu laturile lungi de 9,50 m pe exterior. Parterul era din piatră fasonată, *emplecton* din lut și bucăți de piatră, iar paramenții sunt legați între ei printr-o rețea de bârne transversale prinse în scobituri în formă de coadă de rândunică. Etajul este construit din cărămidă slab arsă. Acest turn avea și rol de locuință, dar era integrat direct în sistemul defensiv.

Cetatea a suferit o distrugere totală la sfârșitul sec. I d.Hr.- începutul sec. II d.Hr. "nu mai devreme însă de campaniile dacice din vremea lui Domițian și nici mai târziu de primul război dacic din vremea lui Traian"²⁸.

²⁵ Gumă și colab. 1987, 207.

²⁶ Gumă și colab. 1995 - nicovală de bijutier- p.410.

²⁷ Gumă 1992.

²⁸ Gumă și colab. 1995, 411.

Privit în ansamblu, sistemul de fortificații din Clisură formează un adevărat "limes" dacic²⁹, completat în parte de fortificațiile de la Židovar, Arcidava, Dierna. Spre deosebire de acestea care controlau accesul pe valea Carașului și Cernei (spre culoarul Timișului), fortificațiile din Clisură păzeau efectiv linia Dunării. Există o excepție, cetatea de la Socol-"Palanki Breg" care are dublu rol și de a păzi accesul pe valea Nerei.

Sudul Banatului cu sistemul său de apărare este deosebit de important în realitatea sec. I d.Hr. Este singura zonă de contact direct dintre daci și romani. Dacă în Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, în urma raidurilor romane, are loc o depopulare masivă și o serie de așezări își încetează existența (Popești, Poiana, Piscu Crăsani, Zimnicea)³⁰, în sudul Banatului așezările și fortificațiile au fost refăcute, construindu-se chiar cetatea de la Divici care în anumite privințe este identică cu cele din Munții Orăștiei. Chiar structura *limesului* roman ne arată indirect importanța acestei zone, romanii concentrând între *Viminacium* și *Ratiaria*, legiunea a IV-a *Flavia Felix*³¹.

Fortificațiile din Clisură au fost avangarda statului dac în sec. I d.Hr., stat ce reprezenta "cea mai mare putere politico-militară din Europa sec. al II-lea d.Hr., de la granița Imperiului Roman"³².

SORIN FĂC
Universitatea de Vest
Timișoara

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Benea 1983 - D. Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei*, Cluj, 1983.
- Benea 1996 - D. Benea, *Dacia sud-vestică în sec. III-IV*, Timișoara, 1996.
- Crișan 1975 - I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975.
- Daicoviciu 1972 - H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la Decebal*, Cluj, 1972.
- Glodariu 1980 - I. Glodariu, *Considerații privind organizarea statului dac*, în *ActaMN*, XVII, Cluj, 1980.
- Glodariu 1982 - I. Glodariu, *Sistemul defensiv al statului dac și întinderea provinciei Dacia*, în *ActaMN*, XIX, Cluj, 1982.
- Gumă 1977 - M. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stânca Liubcovei (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, IV, Reșița, 1977.
- Gumă 1992 - M. Gumă, *Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean (jud. Caraș-Severin)*, în *ST*, 9, București, 1992.
- Gumă și colab. 1987 - M. Gumă, S.A. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985-1987*, în *Banatica*, IX, Reșița, 1987.
- Gumă și colab. 1995 - M. Gumă, S.A. Luca, C. Săcărin, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1988-1994-Principalele rezultate*, în *CAANT*, București, 1995.
- Gumă, Rustoiu 1997 - M. Gumă, A. Rustoiu, *Considerații preliminare asupra descoperirilor dacice*

²⁹ Gumă, *passim*.

³⁰ Daicoviciu 1972, 117.

³¹ Benea 1983, 39.

³² Glodariu 1982, 37.

din Clisura Dunării, comunicare susținută la Sesiunea științifică organizată cu ocazia împlinirii a 125 ani de la înființarea Muzeului Banatului, Timișoara, 24-26 septembrie, 1997,

Matei,

Uzum 1973

Mărghitan 1979

Medeleț 1982

Medeleț

și colab. 1971

- Șt. Matei, I. Uzum, *Cetatea de la Pescari*, în *Banatica*, II, Reșița, 1973.

- L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol.I, Timișoara, 1979.

- F. Medeleț, *În legătură cu expediția întreprinsă de Alexandru Macedon la Dunăre în 335 î.e.n.*, în *ActaMN*, XIX, 1982.

- F. Medeleț, T. Soroceanu, M. Gudea, *Descoperiri arheologice din epoca dacică de la Pescari (jud. Caras-Severin)*, în *ActaMN*, VIII, Cluj, 1971.

DACIAN FORTIFICATIONS IN THE DANUBE IRON GATES AREA

SUMMARY

The present paper deals with the Dacian fortifications on the Romanian Danube bank, along the so-called "Iron Gates area" (Romanian: "Clisură", Serbian: "Djerdap", Turkish: "Demir Kapi")

The fortified settlements from: Socol-"Palanki Breg", Divici-"Grad", Pescari-"Culă" and Liubcova-"Stânca", are part of structured system, basically defensive, protecting the commercial route on the Danube and the mining area from southern Banat.

Their existence ceased either during Augustus reign or during the first Dacian war (101-102 AD).